

רצח בלבוב

פוליטיקה, דת ואלימות

מיכאל סטניסלבסקי

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל

מיכאל סטניסלבסקי

רצח בלבוב

מיכאל סטניסלבסקי

רצח בלבוב

פוליטיקה, דת ואלימות

תרגמה מאנגלית: עדה פלדור

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים

Originally published in English under the title
A Murder in Lemberg
Politics, Religion, and Violence in Modern Jewish History
by Michael Stanislawski
© Princeton University Press, 2007

המערכת המדעית

פרופ' ירחמיאל כהן (יו"ר), פרופ' דוד אסף, מר צבי יקותיאל, פרופ' גדעון פוקס,
פרופ' שמואל פיינר, ד"ר אמנון רוזנקרופצקי

מרכזת המערכת: מעין אבינרי־רבהון

הפקה והבאה לדפוס: יחזקאל חובב

ספר זה יוצא לאור בסיוע
משרד התרבות והספורט – מינהל התרבות והאמנויות
קרן לצרוס נ' ליטאואר

מסת"ב 978-965-227-269-0 ISBN

Catalogue No. 185-593 מספר קטלוגי

© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, תש"ע

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או
מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.

© Copyright by The Zalman Shazar Center for Jewish History, Jerusalem

Printed in Israel, 2010

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced in any form
or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording or
any information storage or retrieval system, without permission in writing from
the publisher.

סדר ועימוד: מרכז זלמן שזר

לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית בע"מ
כולם בירושלים

תוכן העניינים

7	פתח דבר
11	מבוא

שער ראשון: הרצח ורקעו

17	גליציה והיהודים, 1848–1772	פרק ראשון
26	לבוב והיהודים	פרק שני
37	רב רפורמי במזרח אירופה	פרק שלישי
52	הרב אברהם כהן בלבוב	פרק רביעי
64	מהפכה ורצח	פרק חמישי

שער שני: החקירה, גזר הדין והערעור

79	אברהם בער פֿלֶפֿל – האמנם הוא הרוצח?	פרק שישי
90	השותפים לפשע	פרק שביעי
97	מגדלנה כהן נגד הקיסרות האוסטרית	פרק שמיני
101		סיום
107		אחרית דבר
113		הערות
123		מפתח

פתח דבר

כמה וכמה ספרים כבר פרסמתי, אך זהו ספרי הראשון בעברית והופעתו בשפה זו ממלאת אותי תחושה מיוחדת של שמחה. כשספרי זה ראה אור לראשונה בשנת 2007 באנגלית (*A Murder in Lemberg: Politics, Religion, and Violence in Modern Jewish History*, Princeton University Press, 2007) הוא עורר הפתעה רבה ותגובות רבות בעל פה ובכתב. כמעט אף אחד לא שמע עד אז על סיפור רציחתו של הרב אברהם כהן מלבוש וההסתה הנוראה שקדמה לו. רוב הביקורות היו חיוביות ומקצתן שליליות. כמה מן המבקרים הצביעו על שגיאות עובדתיות שחדרו לספר, אך לשמחתי אף לא אחת מן השגיאות נגעה לטיעונים המרכזיים שלו או שינתה אותם, וכולן, ככל שהשיגה ידי, תוקנו במהדורה העברית. אני מודה בכל לב למבקרים ולמעירים, ושמח על כך שהתאפשר לי לתקן את הדרוש תיקון ולהוסיף מידע חדש שהגיע אלי. לא הסכמתי עם כל הביקורות שנכתבו על ספרי. כמה מהן נכתבו מתוך חוסר הבנה ומקצתן ייחסו לי דברים שכלל לא עלו בדעתי. אף על פי כן, אני מודה למבקריי על תשומת הלב שהקדישו לספר ורצונם הכן לשפרו.

אני מניח שהיכרותו של הקורא העברי עם היהדות הרפורמית מועטת יותר מזו של הקורא האנגלי, ועל כן יבלבל בקלות בין היהדות הרפורמית של 1848 לבין היהדות הרפורמית של שנת 2010. דומני שרצוי להבהיר שוב נקודה זו, גם אם הדבר ברור מגוף הספר: היהדות שאותה מכנים החוקרים "רפורמית", כפי שהתגבשה במאה התשע עשרה במרכז אירופה ובמזרחה, היתה למעשה שמרנית מבחינת השינויים בפולחן הדתי ובאידיאולוגיה שהציעה בהשוואה ליהדות הרפורמית שהתגבשה במערב אירופה, ועל אחת כמה וכמה שמרנית יותר מהיהדות הרפורמית שהתפתחה בארצות הברית. ובכל זאת, כפי שיתברר בין דפי הספר, השקפותיו של הרב כהן על ההלכה היו קיצוניות, במיוחד בהשוואה למה שהיה מקובל בקרב יהודי פולין באותה עת.

איננו יודעים למה התכוונו בני הזמן כשאמרו "בית הכנסת של כהן" (במיוחד אם הם לא השתמשו במושג זה כביטוי גנאי), שכן באופן רשמי הוא נקרא "בית הכנסת הפרוגרסיבי". עם צמיחתה של תנועת הרפורמה בעשורים הבאים, התמעט השימוש במושג "יהדות מתקדמת" או "יהדות פרוגרסיבית" ובמקומו גבר השימוש במושג "יהדות רפורמית". הרב כהן ובית הכנסת שלו כונו אפוא "רפורמיים" בכל הספרות שעסקה בנושא זה. השינויים המשמעותיים שניכרו בבית הכנסת הזה בלבוב היו השקט המוחלט שנדרש מכל המתפללים במהלך התפילה והקריאה בתורה; האיסור על הליכה

ממקום למקום; תלבושת המשמשים בקודש שעוצבה לפי דוגמת הגלימות של הכמרים הנוצריים; הדרשות שנישאו בשפה המקומית ולא עסקו בפרשנות לסוגיות תלמודיות אלא בשאלות מוסריות שתכליתן היתה להביא את המאזינים להתעלות רוחנית; מקהלה ששרה מזמורים ופיוטים שנשמעו כמו יצירות שהלחינו מוצרט והנדל. בבתי כנסת מן הסוג הזה היו פעמים רבות עוגבים ונהוג היה לנגן בהם בשבתות ובחגים. במשך הזמן התפשטו השינויים "הרפורמיים" הללו, למעט האחרון, להרבה בתי כנסת אורתודוקסיים מודרניים ברחבי גרמניה, ועם התבססותה של התנועה הקונסרבטיבית גם לבתי כנסת קונסרבטיביים בצפון אמריקה.

אם נחזור להקשר ההיסטורי של לבוב בשנות הארבעים של המאה התשע-עשרה, הרי שלא משנה כיצד כונה בית הכנסת הזה. ה"טמפל" והרב שעמד בראשו נתפסו על ידי המתנגדים לכל שינוי או חידוש ככוחות מאיימים. הפחד מפניהם, בשילוב התמורות הפוליטיות במהלך המהפכה של 1848 ולאחריה, הובילו באופן טרגי למעשה הקיצוני ביותר: הרצח הפוליטי-הדתי הראשון בתולדות ישראל בתקופה המודרנית. רצח זה והרקע לו הם שעומדים במרכזו של ספרי.

*

ביכורי תודותי מוגשים בזאת לקרן לוציוס נ' ליטאואר, ובמיוחד לנשיאה, ויליאם פרוסט, על מענק שאפשר לי את פרסום הספר הזה בעברית; ולצבי יקותיאל, מעין אבינר-רבהון ויחזקאל חובב ממרכז זלמן שזר בירושלים על עזרתם הברוכה בהכנת המהדורה הזאת ובעריכתה. תודה גם למתרגמת עדה פלדור.

תודה מיוחדת אני חב לאיוואן סברניק, ראש מדור תחומי העזר ההיסטוריים בארכיון הממשלתי המרכזי של לבוב. מר סברניק איתר והעתיק בעבורי את כל המסמכים הארכיוניים שאפשר למצוא כיום בלבוב על תיק אברהם כהן, ובאמצעות מתווכים אחדים – במיוחד ידידי פרופ' פרנק סיסין, מנהל המרכז על שם פטר יאציק למחקר אוקראיני במכון ללימודי אוקראינה באוניברסיטת אלברטה, ופרופ' ירוסלב הריצאק, ראש הקתדרה להיסטוריה סלבית באוניברסיטה הממשלתית בלבוב – שלח לי את המסמכים האלה לניו יורק. תודתי נתונה גם לפרופ' רחל מנקין, לשעבר עובדת הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים ועתה באוניברסיטת מריילנד, שחלקה עמי את מומחיותה רחבת היריעה בנושא הממצאים הארכיוניים הקשורים לתולדות יהודי לבוב וגליציה. אני מצפה בדריכות להופעת ספרה שלה בנושא הרב אברהם כהן בהקשר הרחב יותר של יהדות גליציה.

ועוד אני חב תודה למר ג'ון גרוסמן מניו יורק, ובמיוחד לד"ר גיאורג פוגלר ואנשי צוותו ב-Abteilung Geschichtliche Hilfswissenschaften Ludwig-Maximilians-

Universität München, שתעתקו עבורי לאותיות לטיניות את החומר הארכיוני הקיים בגרמנית גותית על לבוב של המאה התשע-עשרה. תודותי נתונות גם לתלמידיי לשעבר ועמיתי כיום פרופ' מיכאל ברנר ממינכן, על שקישר ביני ובין עמיתו, ופרופ' מגדה טטר על תעתוק מסמך פולני לאותיות לטיניות. תודה גם לעמיתי פרופ' מרצ'ין וודו'נסקי מאוניברסיטת וורוצלב שסייע בידי בהבהרת נושאים גיאוגרפיים והיסטוריים הקשורים בפולין. אני מודה לד"ר מיכאל סילבר על הערותיו.

שלושה היסטוריונים עמיתים שהם גם חברים קרובים שלי סייעו לי במלאכת הספר הזה: חברי פרופסור דוד אסף מאוניברסיטת תל אביב הקדיש זמן ומאמץ – הרבה יותר מן המקובל וזמן המצופה מעמיתים למקצוע – לבדיקת המהדורה העברית, לתיקונה ולשיפורה. היה זה גילוי מרגש של ידידות אמיתית מכאן, ומסירות בלתי רגילה לתחום המחקר המשותף לשנינו מכאן. הוא סייע לי לא רק בהרחבות, בהשמטות או בהוספות של מראי מקום וביבליוגרפיה, אלא גם בעצות נכוחות ובתמיכה מוסרית שהיתה כה נחוצה לי במהלך הכנת הספר; פרופ' אלישבע קרליבך חברתי להוראה באוניברסיטת קולומביה, ניו יורק; ופרופ' מרשה רוזנבליט מאוניברסיטת מרילנד, שהצילו אותי משגיאות ומאי-דיוקים לרוב. תודתי והוקרתי נתונות להם.

ולבסוף, כרגיל, שלמי תודתי העמוקה מכול מוגשים בזאת לאשתי מרג'ורי קפלן ולילדינו – איתן, אהרן ואמה – שאם לנסח זאת במילים פשוטות, נתנים טעם לחיי ולעבודתי.

מבוא

ב־6 בספטמבר 1848 נרצח הרב אברהם כהן, רבה הרפורמי של לבוב, בירת גליציה האוסטרית. הרוצח היה יהודי אורתודוקסי שמניעיו עירבו דת ופוליטיקה. המאורע, שהוא חריג בהיסטוריה היהודית המודרנית, לא הותיר רושם רב,¹ בין השאר מפני הפחד היהודי הישן מהתעסקות פומבית מאז העת העתיקה בכביסה הקהילתית המלוכלכת. זה היה הרצח הראשון של מנהיג יהודי בידי יהודי אחר, וככזה, שימש קו פרשת מים בהיסטוריה היהודית של העת החדשה: הוא היה הראשון בסדרה של מקרי רצח, שראשיתה ב־1848 והיא נמשכת והולכת עד 1995.

ואמנם, יש קשר בין רצח יצחק רבין ובין כתיבת הספר הזה. באותו לילה נורא של 4 בנובמבר 1995, כשהתחילו להגיע הידיעות שרוצחו של רבין הוא יגאל עמיר, יהודי ישראלי דתי שהרג את ראש הממשלה בגלל התנגדות פוליטית ודתית לתוכנית השלום שלו, הלם ותדהמה היכו והתפשטו בתוך גבולות מדינת ישראל ובקהילות היהודיות באשר הן: יהודי הרג את ראש ממשלת ישראל! הייתכן? כיצד הידרדרו המחלוקות הדתיות והפוליטיות בתוך ישראל עד לשפל מדרגה שכזה? כיצד יכול יהודי להרוג יהודי אחר מנימוקים פוליטיים ודתיים? בשבועות ובחודשים שאחרי הרצח התאבלה מדינת ישראל כפי שלא התאבלה מעולם. רבנים אורתודוקסים ואישים פוליטיים מן המחנה שהאשים בשעתו את ראש הממשלה המנוח בבגידה פתחו בתהליך כואב של בדיקה עצמית, בחנו מחדש את התבטאויותיהם הקודמות, שקלו כפי שלא עשו מעולם בעבר את היחס שבין מילים למעשים ובין תיאוריה למציאות. האבל וחשבון הנפש נמשכו, והעיתונות בישראל בדקה, אמנם לא באופן מעמיק במיוחד, את דברי ימי ההתנשאות הפנים־יהודיות (ובהן רצח הרב כהן). אך בבחירות שנערכו פחות משישה חודשים אחרי רצח רבין הביס הליכוד את מפלגת העבודה, ובנימין נתניהו, מן החריפים במבקריו של רבין, נתמנה לראש ממשלתה החדש של ישראל. כשהמציאות הפוליטית החדשה נתקבעה והאינתיפאדה השנייה פרצה, שוב התמלאו מהדורות החדשות בדיווחים על אלימות חסרת תקדים בין ערבים ליהודים במזרח התיכון, דיווחים שלא היו שונים במהותם מן הכיסוי התקשורתי של המאבקים בין הינדים למוסלמים בדרום אסיה ובין קתולים לפרוטסטנטים בצפון אירלנד. מלחמות דת שוב נתפסו כתופעה נורמלית, אפילו נורמטיבית, בעולם המודרני.

השאלה כיצד יהודי יכול להרוג יהודי אחר מסיבות פוליטיות ודתיות נסוגה אפוא מקדמת הבמה אל ירכתיה. אבל לא אצלי. רצח רבין רק דרבן אותי לחקור לעומק את

רצה כהן, שסודותיו – אלה שלא התפוגגו ונעלמו – ננעלו למשך חמישים שנה בארכיונים סובייטיים שהיו סגורים בפני חוקרים של היסטוריה יהודית (וגם בפני חוקרים של רוב ההיבטים בהיסטוריה האוקראינית, הפולנית והרוסית). עכשיו, אחרי קריסתה של ברית המועצות, החלה אוקראינה העצמאית לפתוח את גנויה לחוקרים. אבל אני פקפקתי באפשרות שאמצא את מבוקשי; ידעתי שקלוש הסיכוי שהחומרים הדרושים לי שרדו את כל המלחמות והאסונות שהתרחשו בחלק זה של העולם מאז 1848. למרבה ההפתעה הצלחתי ליצור קשר עם הארכיבאי הראשי של לבוב, וראו זה פלא: הוא ואנשי צוותו סרקו בחריצות את המסמכים והתעודות, וגילו את מכרה הזהב שקיוויתי לו: כל מסמכי המשטרה ובית המשפט הנוגעים לרצח הרב אברהם כהן בספטמבר 1848! סוף סוף יכולתי לספר את הסיפור שבמשך עשרות שנים השתוקקתי לספר, ויתר על כן – עכשיו יכולתי לספר על בסיס מסמכים ששום היסטוריון לפני לא כתב עליהם, אולי אפילו לא ראה אותם בעיניו.

זהו אפוא הספר הראשון המוקדש לרצח הרב אברהם כהן ולחקירת הפשע, אף כי הוא נסמך על עבודות נוספות שנכתבו בעבר – בפולנית, בגרמנית, בעברית וביידיש. לפני שאגש לעובדות, אני חייב לספק לקורא מעט רקע חיוני, שכן הרצח הדרמטי הזה של רב רפורמי התרחש בחלק עולם שבדרך כלל איננו קושרים עם יהדות רפורמית – בלב לבה של מזרח אירופה, מקום משכנו של הקיבוץ היהודי הגדול בעולם במאה התשע-עשרה, גדול בהרבה מכל קהילה אחרת.

נכון שעד השואה המשיכו רוב יהודי מזרח אירופה להיות יהודים שומרי תורה ומצוות, כמקובל בקהילות שבמאה התשע-עשרה החלו לכנותן יהודיות אורתודוקסיות. אבל בניגוד לדעה הרווחת, היתה במזרח אירופה גם תנועה משגשגת, אם גם קטנה, של "יהדות ליברלית", שפר פעילותה העיקרית היה המעמד הבינוני-הגבוה בערים הגדולות. הבנה טובה של הסיפור הזה, המרתק אך הסבוך למדי, דורשת אפוא לארוג כמה תת-עלילות למסכת כוללת אחת.

ראשית אביא סיכום קצר של ההיסטוריה של גליציה, שהיא האזור הדרומי של מלכות פולין קודם חלוקותיה ובחלקה המזרחי ממקמת העיר לבוב. המפה הדתית והאתנית של גליציה בעת ההיא היתה סבוכה ביותר, וכללה בין השאר אוכלוסייה יהודית נכבדה, שהיתה המרכיב השלישי בגודלו בכלל האוכלוסייה שם. שנית אפרש לתולדות העיר לבוב עצמה, ואחר כך לתולדות הקהילה היהודית בה, שבתקופה הנידונה כאן היתה הקהילה היהודית הגדולה לא רק בגליציה אלא באוסטריה כולה. בתקופה שבה עוסק ספרנו מכונה עיר פולנית עתיקה זו בשם הגרמני למברג, אך מסיבות של נוחיות הקריאה העדפתי לעשות שימוש רצוף בשמה המוכר יותר "לבוב". בשל גודלה, מיקומה והכוחות התרבותיים שסבבו אותה, התאפיינה הקהילה היהודית של לבוב בהפרדה מרתקת לא רק בין יהודים אורתודוקסים מסורתיים (המכונים, לא תמיד בצדק,

"מתנגדים") לבין חסידים, בידול שלא קשה לשער ולחיינו, אלא גם בין יהודים אורתודוקסים לבין חדשנים-מודרניסטים. אלה האחרונים נחלקים בתורם לעוד שלושה מחנות: מחנה המשכילים, שלא היו מעוניינים במיוחד בדת, מחנה הדבקים ביהדות מסורתית, ומחנה התומכים בתנועה הרפורמית החדשה. תנועה זו היתה עדיין בתהליך של התהוות בגרמניה, ולכן התמיכה בה התרחבה למעשה גם למובלעות יהודיות במקומות אחרים שהיו נתונות להשפעה גרמנית. זאת ועוד: הקהילה היהודית של לבוב היתה כפופה למרותה של הנהגה עממית, מורכבת מבני הקהילה עצמה, שבדומה להנהגות קהילתיות בכל עת ובכל אתר, נשלטה בידי העשירים. אלא שכאן היה גם מעמד העשירים מפוצל לאורך קווי תיחום רבים, הן כלכליים והן אידיאולוגיים. בהמשך יהיה עלי לסכם את סיפור הופעתם של מרכזי יהדות לא-מסורתית במזרח אירופה, מריגה, וילנה וסנט פטרבורג בצפון ועד בודפשט בדרום, ולאחר מכן אתמקד בסיפור ההצלחה המפתיע של בית הכנסת הרפורמי בלבוב, כמו גם של בית הספר, הפופולרי במידה מדהימה, שפעל לצדו ובחסותו. בבית הספר הזה, ששכן במה שהיה מעוז היהדות המזרח אירופית בשנות הארבעים של המאה התשע-עשרה, היו רשומים קרוב ל-750 ילדים, מספר שאפילו אני, היסטוריון מקצועי של התרבות הזאת, פקפקתי בו כששמעתי אותו לראשונה.

בהמשך אביא את סיפור חייו של הרב אברהם כהן, איש משכיל ונעים הליכות שנולד בבוהמיה למשפחה יהודית ענייה, ובעמל רב ותבונה יתרה פילס לו דרך, תחילה לבית ספר תיכון מקומי ואחר כך לאוניברסיטת קארל המהוללת של פראג. כעבור זמן הוסמך לרבנות – סמיכה רבנית שהיתה מסורתית לכל דבר – ואחר כך קיבל על עצמו משרת רב בעיירה אוסטרית אלפינית קטנה ששמה הוהנמס (Hohenems), תפקיד שמילא בהצטיינות. בהוהנמס פיתח הרב כהן משיכה אל המגמות הרפורמיות שהלכו והסתמנו ביהדות דוברת הגרמנית. לאור הצלחתו בהוהנמס הוזמן לשרת בקהילה היהודית הפרוגרסיבית של לבוב, שהלכה והתרחבה במהירות, ושם הקים היכל תפילה מרשים ובית ספר צמוד אליו, ומונה בידי השלטונות האוסטריים לרבה הראשי של העיר. כל אלה עוררו עליו את זעמם של היהודים האורתודוקסים – מסיבות דתיות, ואת ההתנגדות הקיצונית אף יותר של החברים העשירים ביותר בקהילה – מסיבות כלכליות. אנשים אלה, אורתודוקסים אף הם, עשו את הונם מניהול המערכת של גביית המסים בקהילה היהודית, במיוחד היטלים על בשר כשר ועל נרות שבת והג, שחלו על כל היהודים באשר הם. הרב כהן – הוא ואחרים, גם מסורתיים וגם מודרניסטים – התנגדו למסים האלה, שהיו בעיניהם מפלים ובלתי הוגנים. ההתנגדות להשקפות הדתיות והפוליטיות של הרב כהן הובילה, שנים אחדות קודם הירצחו, להתקפות מילוליות ופיזיות עליו ועל בני משפחתו, ובגינן נטה לעזוב את לבוב ולעבור למקום בטוח וסובלני יותר למודרניזם הדתי שאותו אימץ ברבות השנים. אך בסופו של דבר

נשאר בעיר, הן בגלל נאמנותו לקהילתו והן משום שבתוך זמן קצר נעשה מעורב ישירות במהפכה הגדולה של 1848, שסחפה את לבוב כשם שסחפה ערים רבות אחרות במערב אירופה ובמרכזה. אברהם כהן הפך להיות אחד ממנהיגי המחנה המהפכני, בלבוב בפרט ובגליציה בכלל, ובין השאר היה חבר במשלחות שנסעו לווינה, להציג את התביעות החדשות בפני הממשלה הקיסרית המרכזית ובפני הקיסר עצמו. נדבך מרכזי במצע המהפכנים היה האמנציפציה של יהודי האימפריה האוסטרית, ויהודי גליציה בכלל זה, וביטול המסים המיוחדים ליהודים. בהמשך נראה כיצד גרר המאמץ הציבורי הזה התקפות חריפות אף יותר נגד הרב כהן בעירו לבוב, וכיצד גרמה עלייתם של כוחות הריאקציה בווינה ובפרובינציות לחיזוק ההתקפות האלה ולהוצאתן מד' האמות של רשות היחיד לפרהסיה של רשות הרבים. התפתחויות אלה הובילו בסופו של דבר לרצח הרב כהן וצעירת ילדיו, בספטמבר 1848. לבסוף נתאר את השתלשלות הסיפור הבלתי ידוע בעליל של חקירת הרצח, של המשפט ושל ערעורי האנשים, כולם יהודים אורתודוקסים, שהואשמו בהתנקשות עצמה או בקשירת קשר לביצועה.

תוך אריגת הסיפור יוצא הדופן הזה למסכת אחת, אנסה לזכור כל הזמן עד כמה מוזרים, כמעט זרים, כל העניינים האלה לקוראי כפי שאני משווה לי אותם בדמיוני. אני מאמין בכל לבי שזה אינו רק סיפור מרתק בפני עצמו ומכוח עצמו, אלא גם סיפור בעל חשיבות שאינה מתמעטת עם השנים. יש בו לקח לכל המעוניינים בתולדות היהודים ותרבותם בעידן המודרני, על כל גדולתן והצלחותיהן, אך גם על שפע הטרגדיות והאלימות שנאצרו בחובן, בכלל זה אלימות פנימית, שקוריה משוכים מרצח הרב אברהם כהן ב־1848 ועד רצח ראש הממשלה יצחק רבין ב־1995.

שער ראשון

הרצת ורקעו

פרק ראשון

גליציה והיהודים, 1772–1848

גליציה, הפרובינציה הצפונית-מזרחית של אוסטריה, משתפלת מדרגות מדרגות על מדרונותיהם הצפוניים של הקרפטים, ויש בה מישורים בצתיים רבים. בהיותה חשופה כלפי צפון וצפון-מזרח, יש בה אביבים מאוחרים, קיצים קצרים, וחורפים ארוכים וקשים. היא עשירה בדגן, עץ, מלח ונפט, אך ענייה בתעשיות, הנתונות בעיקר בידי היהודים (710,000 מתוך אוכלוסייה של שישה וחצי מיליון), בעליהם של רוב הפונדקים, בתי המרוח והחנויות. סוחריו הסוסים ובעלי העגלות כולם יהודים. בלבושם ובתספורותיהם הם שונים מן התושבים האחרים, שמתעבים אותם אך תלויים בהם מבחינה כספית. משאר התושבים, שכמעט כולם סלבוניים, כשלושה מיליון הם פולנים, המתגוררים בעיקר בחלקה המערבי של גליציה, ו־2,880,000 הם רותנים, המאכלסים את החלק המזרחי... הרתנים (או רוסיאנים או רוסניאקים) שונים מאוד מן הפולנים – בשפתם, בדתם ובהשקפותיהם הפוליטיות. בתחום התרבות הם נחותים מהם במידה רבה; בכנסיות ובבתים שלהם, במיוחד באזורים הכפריים, שוררים עוני מרוד וזוהמה.

קארל פֶּדֶקֶר, אוסטריה, כולל הונגריה, טרנסילבניה, דלמטיה ובוסניה: מדריך לנוסע, לייפציג 1900.

ב־1772 חברו מלכי רוסיה, פרוסיה ואוסטריה זה לזה, במטרה להחריב את מי שהיתה פעם המדינה הגדולה ששכנה בין ארצותיהם: מלכות פולין-ליטא. במה שייוודע לימים בשם "החלוקה הראשונה" של פולין נטלה רוסיה את אדמות ליטא שבצפון-מזרח, פרוסיה לקחה לה את אזור פומרניה שבצפון-מערב, ואוסטריה ניכסה לעצמה את החלקים הדרומיים והדרום-מזרחיים של פולין (חלקיה המערביים של אוקראינה היום). גליציה, שקיבלה את השם הרשמי "ממלכת גליציה ולודוֹמֶרִיה" – מין בדיה היסטורית טיפוסית, המשקפת יומרה ל"שחזור" ממלכה שהתקיימה אי-שם בימי הביניים – הפכה באחת לפרובינציה הגדולה והענייה בקיסרות ההבסבורגית. גליציה היתה כפופה לווינה,

נרצח בלבוב - פוליטיקה, דת ואלימות מתאר פרשה עלומה שבה נרצח רב על רקע דעותיו ה"מתקדמות". בשנת 1843 התמנה אברהם כהן, ששימש עד אז כרב קהילה קטנה באוסטריה, לכהן בתפקיד הרב של לבוב, היא למברג, בירת גליציה המזרחית ומרכז תורה עתיק ומהולל. בחירתו של רב פרוגרסיבי עוררה מורת רוח והתנגדות של רבים בציבור האורתודוקסי, ועד מהרה החלה להתנהל מערכת הסתה פרועה נגד הרב. ההסתה הגיעה לשיאה כאשר בצהרי 6 בספטמבר 1848 נכנס יהודי חרדי, אברהם בער פלפל, למטבח ביתה של משפחת כהן והטיל רעל בסיר המרק. המשפחה כולה הורעלה והרב ובתו הקטנה נפטרו למחרת היום. זו הייתה הפעם הראשונה בתולדות עם ישראל בעת החדשה שבה נרצח מנהיג יהודי בגלל חילוקי דעות פוליטיים ודתיים. לצערנו, לא היה זה המקרה האחרון.

נרצח בלבוב מתאר פרשה שעדיין רב בה הנסתר על הנגלה. על סמך ממצאים ארכיוניים חדשים מתאר המחבר את מעצר החשודים, מהלכי החקירה והמשפט, גזר הדין והערעור, שבסופם נקבע כי לא ניתן להוכיח את אשמתו של איש בפרשה. הספר מציג את פרשת הרצח כחלק מן התהליכים הפוליטיים שעברו על יהודי גליציה באמצע המאה התשע עשרה, וכתוצאה קיצונית של המתח בין ישן לחדש המלווה את חיי הרוח והחברה של העם היהודי.

פרופסור מיכאל סטניסלבסקי, מאוניברסיטת קולומביה שבניו יורק, חוקר את תולדות היהודים במזרח אירופה בעת החדשה. בין ספריו: *Tsar Nicholas I and the Jews: The Transformation of Jewish Society in Russia, 1825-1855* (1983); *For Whom Do I Toil?: Judah Leib Gordon and the Crisis of Russian Jewry* (1988); *Zionism and the Fin de Siècle: Cosmopolitanism and Nationalism from Nordau to Jabotinsky* (2001); *Autobiographical Jews: Essays in Jewish Self-Fashioning* (2004). זהו ספרו הראשון בעברית.

0 01850000593 7

דאנאקוד 185-593

מחיר: 58.00 ₪